

З новітніми міжконфесійними конфліктами наш читач обізнаний добре: все проходило практично на його очах. А от протистояння між уніатами і представниками шойно відновленого православ'я, яке припадає на кінець XVIII — початок XIX ст., йому відоме менше. Заповнити цю прогалину і допоможе дана публікація.

В історії нашої церкви кінець XIV ст. відмічений сумною подією. На Брестському соборі 1596 р. значна частина західно-руських дворян і представників церковного управління підписали акт злуки Західно-руської церкви з римсько-католицькою. Відтоді почалася унія, яка упродовж двох з лишком віків заповділяла багато зла православному люду.

Містечко Гоща дає фактичний доказ того, що навіть на початку XIX ст. прихильники унії продовжували вороже ставитися до своїх братів по крові, колишніх єдиновірців. Але про все по порядку.

Як відомо, невдовзі після Брестського собору княгиня Ірина Соломирецька заснувала у своєму маєтку в Гощі православний чоловічий монастир. В дарчій грамоті обителі (цей цікавий історичний документ ми опублікуємо в одному з наступних випусків «Краєзнавця») шляхтянка заповідала, щоб у ній панувало лише православ'я, і зобов'язувала як своїх нащадків, так і ченців бути одвічно у послуху лише константинопольському патріарху. 4 липня 1640 р. дарчий запис княгині був конфірмований особливою грамотою польського короля Владислава IV.

Та, на жаль, у лоні православ'я Гощанський монастир перебував недовго. Невідомо, коли саме він став уніатським і чи добровільно, без насилля це зробив, але 1712 р. обителю вже володіли ченці католицького ордену святого Василя (базиліани). Це засвідчує «випис з книг міських замку Луцького», що вміщує маніфестацію базиліанського ректора Гощанського мо-

настиря крб. 94 1/2 коп. сріблом).

В 1810 р. в Гощанському монастирі жило 10 ієромонахів (потім їх кількість зменшилась до 6). Вони мешкали в кам'яному двоверховому корпусі і були зобов'язані щорічно відслужити «облігаційних фундушових літургій соборних 52 та читаних 52 і за суми» (тобто за грошові пожертви, що надійшли в монастир від різних благодійників), «літургій святих 293 і під Твою милість». Щодо Городищенської обителі, то тут служба вимагала 3 соборні божественні літургії з великими панахидами, 156 читаних і щоденних літургій «під Твою милість».

При Гощанському монастирі діяло двокласне училище, де 15 дітей ченці навчали читанню, письму, арифметиці, географії, російській і початковим правилам латинської і французької мов. Тут же знаходився пансіон, де на монастирський кошт утримувались шестеро бідних шляхетських дітей.

фом Гудовичем було вказано на те, що Гощанський монастир, в силу царських указів від 3 вересня 1795 р. і 30 грудня 1797 р. щодо скасування зайвих базиліанських монастирів, підлягає закриттю. При цьому ченців планувалось перевести до іншої обителі, віддавши її у ведення греко-російського духовенства. Але уніати визнали за доцільне зберегти цей монастир. В 1802-1805 рр. Гощанська базиліанська обитель знову була визнана як така, що підлягає скасуванню.

А все ж таки монастир продовжував існувати, позаяк справа про його закриття тягнулася дуже довго і на деякий час навіть зовсім припинилась. Відтак виникло підґрунтя для нових і нових зіткнень між гощанськими ченцями-базиліанами і православним священиком Свято-Михайлівської церкви. Продовжуючи залишатись в обителі, монахи проводили богослужіння згідно свого обряду в пристосованій для цього

характер, був просякнутий езультською мораллю і впевнений у тому, що будь-які засоби однаково придатні для досягнення наміченої мети. Ще будучи в 1798 р. суперіором у Піддубецькому уніатському монастирі, він чинив православній церкві різні пригнічення, розкрадав її маєтки, спокушав православних парафіян в унію і втручався у викладання православним християнам треб. Коли Седлецький став суперіором Гощанського монастиря, у нього виник план якщо не повернути уніатській обителі Свято-Михайлівську церкву, то, у крайньому разі, заволодіти церковною дзвіницею.

О першій годині ночі з 1 на 2 жовтня 1817 р. жителі Гощі прокинулись, стривожені сполохом з церковної дзвіниці. Багато гощанців при цьому були змушені навіть вийти з домівок. Однак, не вгледівши ніде пожежі, вони почали дивуватись щодо причини тривоги. Тим часом саме Седлецький, невідомо з якого приводу, наказав дзвонити у великий дзвін Свято-Михайлівської церкви.

Аби припинити подібні зловживання на майбутнє, отець Малевич наказав

своїй каплиці якомога раніше і залучали до себе православних парафіян, котрі ще не змужніли у православ'ї, але, під впливом базиліан, не хотіли остаточно поривати зв'язки з унією. Через це на богослужінні в Свято-Михайлівській церкві бувала мала частина гощанських парафіян, а з часом, цілком можливо, монахи могли спокусити і її.

Позаяк церковний староста Божок брав близько до серця інтереси свого храму і докладав зусилля захистити церковні дзвони, Седлецький не посоромився звести на нього наклад перед гощанською поміщицею Ленкевич. Поміщиця почала погрожувати селянину покаранням, і він став відмовлятися від своєї посади.

Про всі неподобства гощанських ченців благочинний Іоан Станькевич доповідав Волинській духовній консисторії. 8 грудня 1817 р. консисторія повідомила про це ж у Волинське губернське правління з вимогою заборонити уніатським монахам Гощі привласнювати собі дзвіницю і дзвонити у дзвони на своїх богослужіннях, а суперіора і його співчасників за на-

хто молився, і священнослужителям під час літургії та інших церковних служб великий неспокій літанням по вікнах і своєю воркотнею, яка в кам'яному храмі здавалась досить звучною.

Більше того, Крупський, з явним докором православній церкві, під час співу божественної літургії наказував хлопчикам барабанили біля храму в барабан, а на Пасху робив з «можжирів» (металевих ступок) настільки сильні постріли, що в церкві потріскались віконця. Все це, з одного боку, завдавало збитки храму, а з іншого — засмучувало гощанців і церковний причт. Коли священик Малевич, прийшовши до Крупського, став вимагати відчинити нахабно зачинені двері, то суперіор «облаяв його до крайнощів і вивів з коридору». Про все це благочинний Іоан Станькевич повідомив куди слід.

Коли в департаменті духовних справ була заслухана справа про гощанських монахів, то міністр духовних справ і народної освіти князь Олександр Голіцин 1 грудня 1818 р. запропонував уніатському департаменту Римсько-католицької духовної колегії приписати луцькому єпископу Якову Мартусевичу, щоб він суворо наказав гощанським базиліанам утримуватися від з'ясування будь-яких образ тамтешній православній церкві і її служителям та привласнення дзвіниці. За вимогою єпископа Мартусевича гощанські ченці дали підписку, якою зобов'язувались припинити всі незгоди і суперечки з православним духовенством. «Ми, нижче підписані Гощанського базиліанського монастиря монахи, — йдеться в цьому пожевклому документі, — виконуючи повеління нашого началь-

ВІЙНА ЗА ГОЩАНСЬКУ ДЗВІНИЦЮ

Кілька років поспіль шестеро ченців-уніатів тримали в напрузі ціле містечко

Василя (базиліани) Це за- свідчує «випис з книги міських замку Луцького», що вміщує маніфестацію базиліанського ректора Гошанського монастиря ксьондза Кирила Житковського проти шляхтичів Шкуратівських, які на шкоду монастирю розірвали тестамент померлої поміщиці Зубрової.

У 1772 р. до Гошанського монастиря прирахували Городищенський монастир, зведений бл. 1538 р. волинським воєводою князем Богданом Корецьким за 15 верст від Гощі.

На початку XIX ст. з маєтки і різних угідь, відпisanі обителі княгинєю Соламирською, Гошанському монастирю належали «сад, город і землі орної на горі, яку Виноградом називають, на 2 десятини, та ще при монастирській землі десятина 20, на якій збудована юридика», 14 кріпосних селян чоловічої статі, які розміщувались у шести хатах, «вмір з млина містечка Гощі в будь-яку суботу, за котрий наймити» (наймачі, орендарі гошанських млинів) віддавали монастирю щороку 15 карбованців сріблом. З власних селян, за яких монастир сплачував казенні податки, він мав хатню челядь.

У приписаному до Гошанського Городищенському монастирі маєток складався з 30 десятин орної землі, сінокошу на 14 косарів (бл. 7 десятин), 13 дворів кріпосних селян, де мешкало 33 кріпаків чоловічої статі. Селяни обробляли 80 десятин орної землі і трудились на 5 десятинах болотного сінокошу на 10 косарів. Цій же обителі належали невеликий став, млин і винокурня на один котел. Щодо ченців, то їх тут не було, окрім одного ченця-економа для управління монастирським маєтком під орудою суперіора Гошанського монастиря.

Доходи Гошанського монастиря як з земель і угідь Гощі та Городищенської обителі, так і з капіталу в сумі 4995 карбованців, що приносили проценти, становили майже 650 карбованців сріблом (в 1810 р. — 654

Кілька років поспіль шестеро ченців-уніатів тримали в напрузі ціле містечко

На утримання Головної семінарії у Вільно з часу її відкриття Гошанський монастир щороку вносив 62 карбованці сріблом.

На початку XIX ст. в Гошанському монастирі нараховувалося 165 парафіяну-уніатів (138 тих, що сповідувались, і 27 малолітніх).

Наприкінці XVIII ст. в приєднаних до Росії польських землях почало відновлюватись православ'я. Цілі парафії уніатів приєднувались до православної Східної церкви.

При відновленні православ'я в Гощі Свято-Михайлівську парафіяльну церкву Гошанського монастиря та парафіяльну церкву Городищенської обителі в уніатських монахів відібрали та приєднали до православ'я разом зі значною більшістю парафіян. Однак ченці встигли утримати в своїх руках маєтки і документи на них. Тому православні священники при новоприєднаних храмах довгий час залишались майже без засобів для свого утримання; вони не мали орних і сінокосних земель та навіть приміщення при церквах.

Дещо пізніше гошанські ченці-базиліани зробили спробу протидіяти навсильно в православ'я Свято-Михайлівського храму. Відразу після приєднання парафіян до православ'я вони самочинно замкнули церкву, вигнали призначеного до неї православного священника і, таким чином, не допустили його відправляти священнодійство.

По цій справі острозький городничий, тамтешній нижній земський суд та депутація православного й уніатського духовенства провели слідство, в результаті чого нашу церкву відібрали у базиліан і підпорядкували Острозькому духовному правлінню. Більше того, 13 квітня 1800 р. кам'янець-подільським генерал-губернатором гра-

монастирській трапезній і розгорнули лєтинизаторську діяльність, спокушаючи православних гошанців і спрочиняючи неспокій греко-російським священикам.

В 1814 р. гошанські базиліани спокусили в унію православного парафіянина Клементія Стеляра і довго залишались без будь-якого покарання. Потім, правда, Стеляр знову був повернутий у православ'я. Сталося це у 1818 р.

Або такий факт. У все тому 1814 р. ченці-уніати, глузуючи над православними, неодноразово кидали з коридору через віконце у вівтар Свято-Михайлівської церкви «шкаралупу з редьки». Це їм вдалося через те, що церква примикала впритул до стіни монастирського корпусу і верхніми вікнами виходила на коридор другого поверху чернечих келій.

Коли в православному храмі йшло богослужіння, хлопчики, які були учнями монахів, жбурляли через те саме віконце каміння і таким чином «ляяли святині Божі».

Одного разу хтось з невідомої причини зачинив зсередини двері церковної комори. Тим часом ці двері були єдиним входом, котрим користувались кожного разу, коли виникала потреба очистити церковний купол від нечистот «великих кажанів і голубів». Зважаючи на зазначене, настоятель Свято-Михайлівського храму священник Малевич особисто пішов до суперіора монастиря Седлецького з вимогою, аби той наказав відчинити двері комори. Але Седлецький відмовив Малевичу у його проханні.

Не вповаряв з гошанським суперіором і благочинний Острозького повіту протоієрей Іоан Станькевич, котрий повідомляв про безчинства ченців у Волинську духовну консисторію. А все через те, що Седлецький мав енергійний, недохитний

церковному старості селянину Божку частіше навідувались до дзвіниці і не допускати дзвонити в дзвони. Деякий час по тому Божок помітив хлопчика, котрий дзвонив у церковний дзвін. Коли староста став запитувати малого, чому той дзвонить, то останній, нічого не кажучи, схопив задалегідь припасений камінь і так сильно вдарив селянина в груди, що той, не встоявши на ногах, упав з дзвіниці на сходи.

З приводу зазначеного інциденту священник Малевич прийшов особисто до суперіора Седлецького і почав пояснювати всю непорядність привласнення ним дзвіниці православному храму.

— Що тобі до того? — грубо відказав уніат. — Дзвонив і буду дзвонити. А якщо станеш перешкоджати, то тобі і твоєму старості вирву бороду.

Наступного дня отець Малевич, проходячи мимо дзвіниці і зустрівши хлопчика, котрого Седлецький послав на дзвіницю дзвонити, не дозволив йому цього і сам піднявся туди. Хлопчик, ясна річ, зараз же поскаржився суперіору. Мовляв, батюшка не пускає його на дзвіницю. Тоді Седлецький вийшов зі своїми ченцями і почав соромити Малевича, називаючи його «гицлем, п'яницею і злодієм», а хлопчики, що навчалися при монастирі, жбурляли у батюшку каміння. Врешті-решт монахи повідрізали від дзвонів мотузки і налаштували свої причепні, які, коли їм треба було дзвонити, прив'язували до дзвонів і старались дзвонити якомога сильніше і голосніше. Це далось взнаки, і невдовзі дзвони зіпсувались.

Коли ж виникала потреба дзвонити православним гошанцям, то базиліани влаштовували їм всляк перепони. Крім того, в неділю і святкові дні уніати старались відслужити літургію у

силля та інші образи віддати до суду. Того ж року волинський єпископ Стефан сповістив Святий синод про образи, нанесені православної церкві гошанськими ченцями. Синод визначив подати справу про Гошанський базиліанський монастир та провини його монахів на розгляд міністра духовних справ і народної освіти князя Олександра Голіцина. Але поки в департаменті духовних справ збирали необхідні довідки про монастир, там, як і раніше, продовжувались неподобства.

Наступник Седлецького суперіор Граціан Крупський без будь-якої необхідності, а лиш через злобу до православної церкви і її служителів, наказав забити вхідні до коридору двері від ризниці при Свято-Михайлівській церкві і влаштувати біля них невеличку комірчину, де нічого не вміщалося, окрім одного чемадана. Таке приміщення, звичайно, було недостатнім для церковного начиння. При цьому, крім того, священник і церковні братчики втрачали зручний вхід до храму, яким вони завжди користувались. Особливої ваги зазначене набувало у свята, коли в церкву стікалось багато люду.

Проте Крупському цього видалось замало. На другому поверсі, над тією ж ризницею, він відчинив два віконця, одне з яких розміщувалося над серединою храму. Раніше ці віконця були зачинені, аби всередину не потрапляв дощ і сніг. Тепер же через них мали змогу залітати голуби. Новий суперіор, судячи з усього, був великим любителем голубів, позаяк дуже швидко розвів над ризницею на коридорі другого поверху цілу їх зграю.

Це вже було зовсім незручно. Птахи розносили в церкві нечистоту. Сюди вони вільно залітали через відчинені віконця, причиняючи тим,

го монастиря монахи, — йдеться в цьому пожевклому документі, — виконуючи повеління нашого начальства, зобов'язуємося даною підпискою під суворістю законів і покаранням в правилах наших, на ослушників встановлених, ніколи дзвонів, що є на дзвіниці, раніше монастирській, а тепер до греко-російської святого Михайла церкви належній, для дзвоніння на наше богослужіння не використовувати, ні навіть самої дзвіниці привласнювати, а однаково в греко-російських богослужіннях ані найменшої не чинити перепони, але, з належною пошаною до духовних осіб пануючої віри, уникати всього того, що б могло бути причиною сварки і незгоди. Яку підписуємо. Дана в Гошанському монастирі січня 31-го дня 1819 року». Під документом підписались всі шестеро ченців на чолі з суперіором Крупським.

Після цього Гошанська базиліанська обитель існувала вже недовго, до 22 квітня 1828 р., коли була закрита в силу затвердженої російським царем постановою 2-го департаменту Римсько-католицької духовної колегії про скасування зайвих базиліанських монастирів. Пожилців обителі перевели в інші уніатські монастирі, а її маєтки приєднали до загальної маси церковних маєтків і капіталів греко-уніатського духовенства.

Оскільки при скасовуваному Гошанському монастирі перебувала невелика кількість парафіян, то місцевому уніатському єпархіальному начальству було надано право зараховувати їх до інших поближчих парафій чи призначити сюди особливого уніатського священника, виділивши йому утримання з доходів загального церковного майна.

Так закінчилась війна за гошанську дзвіницю. Крім неприємностей і смуту, вона нічого не принесла жителям містечка. Та що було, те було.

Юрій КУЗЬМІН.